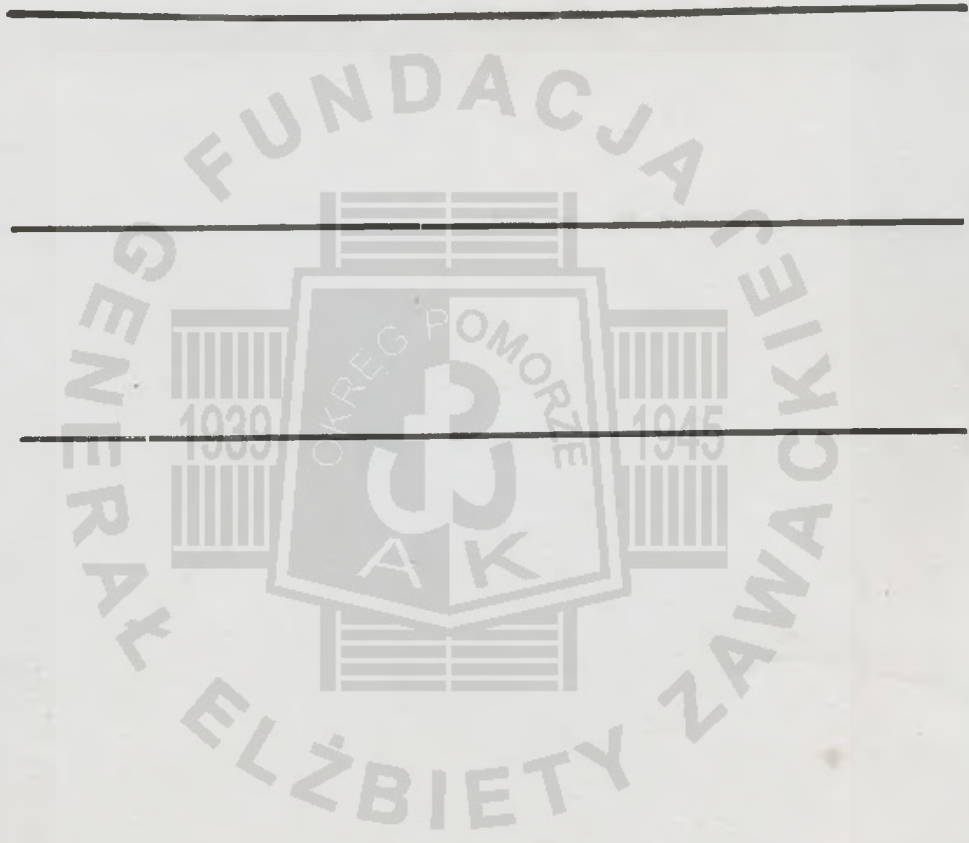

FUNDACJA GENERAL ELŻBIETY ZAWACKIEJ
Archiwum i Biblioteka Regionalna w Krynicy
ul. Służby Państwowej 3, tel. 0048 56 65 22 186
e-mail: fapak@wp.pl; www.zawacka.pl
NIP 956 16 25 127; REGON 870502736
KRS 00000 41692
K: 52 1090 1506 0000 0000 5002 0244

poprzedni nr Li 543

IX 2003

21

Sym:
prof. Marian Krzyżanowski
81-803 Jopon
tel. 55-11-247

Bydgoszcz
PWK AK

'' Krzyżanowska Ludmiła
ps. "Luda", "Hala"
K: 543/543 Pom.

**SPIS ZAWARTOŚCI
TECZKI**

Krynianowska Ludmiła.....

T: X: 543/543 Pom......

Bydgoszcz I W K A X.....

I./1. Relacja *k. 4 s. 1-5*

I./2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące relatora *k. 2 s. 1-3*

I./3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące relatora

II. Materiały uzupełniające relację *k. 3 s. 1-3*

III./1. Materiały dotyczące rodziny relatora

III./2. Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r.

III./3. Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945)

III./4. Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945

III./5. Inne ...

IV. Korespondencja

.....

.....

.....

V. Nazwiskowe karty informacyjne *k. 12*

VI. Fotografie *cała ikonografia*

7.11. Relacja Kryżanowska Sudmita:

1. Relacja o działalności Sudmity Kryżanowskiej spisana przez Marię Kryżanowską, syna, 14.03.1978 r., napis oryg. k. 3 s. 1-3
2. List M. Kryżanowskiej z 12.02.1994 r. uzupełniającej relację, napis oryg. k. 1 s. 4-5

11/10/1982
543/P
IX-1982

Relacja o uczestnictwie walk o niepodległość

I. Dane osobiste /b/

1. KRZYŻANOWSKA LUDMIŁA LUDWIKA z domu Herynowska
2. Urodzona w dn. 15 kwietnia 1889 r. w Dźwińsku woj. wileńskie, zmarła w dn. 6 czerwca 1966 r. /6.6.66/ pochowana na cmentarzu parafii Gwiazdy Morza w Sopocie.
3. Ojciec Kajetan Herynowski matka Maria z domu Kirkikko-Stacewicz.
4. Środowisko inteligentne zaangażowane w ruch patriotyczno-wyzwoleńczy. Ojciec Kajetan czynny uczestnik Powstania Styczniowego, aktywny członek P.P.S. działający w konspiracji współwydawca i kolporter pisma tajnego "Robotnik", uczył potajemnie języka polskiego i historii Polski, ludność wiejską. Matka Maria utalentowana pianistka uczennica Piotra Czajkowskiego zmarła w młodym wieku.

Duży wpływ na wychowanie młodej Ludmiły ma jej ciotka Anna Stacewicz z zawodu profesorka matematyki i fizyki, koleżanka z ławy akademickiej Marii Skłodowskiej-Curie. Po wyjściu z małżeństwa z Wacława Krzyżanowskiego, inżyniera, absolwenta Politechniki Byskiej obraca się w kręgu patriotycznej młodzieży zrzeszonej w polskich korporacjach działających na terenie Łotwy i Estonii "Walczyca" i "Polonia".

5. W 1906 r. kończy polską pensję w Rydze im. Wołodkównej i zdaje egzamin dojrzałości ze złotym medalem. Wstępuje na medycynę, którą przerywa po drugim roku ze względu na zesłanie wraz z mężem na Sybir za nielegalną pracę konspiracyjną skierowaną przeciwko caratowi.

Na Syberii działa w Komitecie pomocy polskim zesłańcom i jeńcom wojennym /polaków z zaboru pruskiego i austriackiego/. Po powstaniu formacji polskich na Syberii działa czynnie jako siostra miłosierdzia w P.O.W.

W wyniku porozumienia Rządu Rzeczypospolitej Polski i Rządu Radzieckiego powraca wraz z rodziną na przełomie 1921/1922 r. do kraju i osiedla się w Bydgoszczy mieszkając przed rokiem 1939 na ul. Toruńskiej 272, w czasie okupacji na ul. Jeszczyzna 17, a po 1945 r. na ul. Żokietka 4.

II. Okres przedwojenny do 1.IX.1939 r.

Już w początkach lat dwudziestych przystępuje do pracy społecznej, działając w Organizacji niesienia pomocy ofiarom wojny. Pod koniec tego okresu oraz w latach trzydziestych czynnie działa w ko-

biecej organizacji Przynsposobienia Wojskowego Kobiet do Obrony Kraju /PWK/ wpieryw jako kierownik sekcji propagandy a w roku 1933 zostaje przewodniczaca bydgoskiego Koła ~~ISK~~ PWK sprawując ta funkcję do 1936 r. Organizuje i wizytuje oddziały PWK, organizuje kursy obrony przeciwlotniczej, sanitarnej oraz intendenckie. Za czasów jej prezesury zostaje bydgoskiemu oddziałowi PWK przyznany sztandar, która to uroczystość odbywa się na Starym Rynku w Bydgoszczy przy udziale przedstawicieli najwyższych władz państwowych /Prezydenta R.P. i Min. Obrony Narodowej/ oraz Naczelnego D-ctwa PWK - wśród władz lokalnych w uroczystości udział biora D-ca Pomorskiego Okręgu Wojskowego Gen. Thomme, Prezydent Miasta Bydgoszczy Barciszewski d-ca 62 p.p. płk. Powierza, d-ca 61 p.p. płk. Korkozowicz i inni, oraz Komendantka Gł. o. DK do Obrony Kraju Maria Wittek.

W latach 1937-39 Ludmika Krzyżanowska poza pracą w PWK aktywizuje swą działalność w Towarzystwie Rozwoju Ziemi Wschodnich, którego jest prezesem. Idea przewodnia jej działalności jest troska o podniesienie poziomu życia zacofanych gospodarczo wschodnich terenów Polski, w szczególności Wileńszczyzny i Polesia. Organizuje wystawy oraz aktywizuje "Przemysł Ludowy", która to akcja jest obecnie kontynuowana w szerszym zakresie przez "Cepelię".

III. Okres okupacji do maja 1945 r.

Ze względu na duże zaangażowanie w pracy społecznej na Pomorzu, znajduje się wraz z rodziną na liście specjalnej gestapo szczególnie, że przed samym wybuchem wojny oraz w pierwszych dniach jej wybuchu demaskuje działalność hitlerowskiej V kolumny na Pomorzu w okolicach Żmłyn Wód i Łęgnowa.

W czasie kampanii wrześniowej pozostawia cały swój dobytek i wraz ze swym bratem oraz synem /młodszy/ przedziera się z okrajonej już przez wojska niemieckie Bydgoszczy przez lasy kujawskie do Inowrocławia i dalej pod Kutno. Mąż i starszy syn są w wojsku. Po zakończeniu działań wojennych i ustaniu pierwszej fali terrorku hitlerowskiego w Bydgoszczy do wiosny 1940 r. ukrywa się wraz z bratem i synem na ul. Litewskiej w Bydgoszczy, gdzie w czerwcu gestapo w ramach przygotowania mieszkań dla ludności niemieckiej wywozi samochodami ich na Szwederowo do jedno izbowych pomieszczeń rodzin polskich do których przydziela się po 10 osób na izbę. Jest to etap przejściowy do dalszych szykan okupanta, który część z tych rodzin wywozi na roboty, a część do G.G.

Unprzedzając ten fakt przenosi się na przedmieście Bydgoszczy w kierunku "Frądów" do małej jednoizbowej chaty na skraju lasu

przy ul. Leszczyna /Waldweg 17/.

Dogodne położenie domku staje się w latach dalszych szczególnie korzystne dla działalności konspiracyjnej. Już w końcu 1942 r. zostaje tam zainstalowane laboratorium fotograficzne, gdzie są wykonywane odbitki fotograficzne dla ukrywających się przed gestapo Polaków, a w 1943/44 przez pewien czas działa tutaj tajna stacja radiowa polskiego podziemia utrzymująca kontakt z polskimi grupami partyzanckimi w Borach Tucholskich grupy "Dana" i "Dęba".

Wiedząc o bardzo aktywnym zaangażowaniu syna swego Macieja /d-cy Łączności Inspektoratu Wojskowego Bydgoszcz z oddziałami partyzanckimi w Borach Tucholskich, mężnie znosi cierpienia i niepokoje o los córki i synów, pomagając w przechowywaniu sprzętu, amunicji, broni i aparatury radiowej oraz środków opatrunkowych dostarczanych przez WSK dla walczących grup partyzanckich.

W październiku 1944 r. w Łapance ulicznej zostaje aresztowany ukrywający się jej brat, który umiera w grudniu 1944 r. zamęczony w Stutthofie, syn w tym okresie przebywa w oddziale partyzanckim w Borach Tucholskich.

W styczniu 1945 r. w czasie ofensywy WP i Wojsk Radzieckich zgłasza się do służby sanitarnej udzielając pomocy rannym żołnierzom polskim i radzieckim. Po wyzwoleniu Bydgoszczy jest przez pewien czas tłumaczem języka rosyjskiego.

W latach dalszych wznawia w Bydgoszczy pracę społeczną. Jest aktywnym członkiem Ligi Ochrony Przyrody. Pogarszający się stan zdrowia nie pozwala już na aktywniejszą pracę w innych organizacjach społecznych.

Do ostatnich jednakże chwil swego życia jest wzorem bezinteresownego patriotyzmu. Opiekuje się dziećmi upośledzonymi i sierotami wojennymi, zawsze jest gotowa do niesienia pomocy i czuła na wszelkie cierpienia ludzkie. Taką pozostaje do ostatnich chwil swego życia.

Za pracę swą została odznaczona: Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi, Złotą Odznaką Komendantką Przysposobienia Wojskowego Kobiet do Obrony Kraju, Odznaką Pułkową 62 pułku piechoty oraz innymi odznaczeniami i wyróżnieniami.

Relacja syna
Macieja Krzyżanowskiego
z dnia 14.III.1978 r.

Stwierdzam autentyczność
/ / Irena Monsiorska
Bydgoszcz 14.III.1978 r.

Za zgodność:

Chasw
25.08.1982 r.

Prof. dr habilit. Maciej Telesz Krzyżanowski
81-805 Sopot.
telefon 51 12 47

22
4
Sopot 12 Luty 1994

Wpłynęło dnia 15.02.94
140/A/94

Wielce Szanowna i Droga ZO ,

Nawiązując do posiedzenia Rady Fundacji w dn. 4 b.m. w Toruniu, które odbyło się w bardzo miłej atmosferze w siedzibie na Gagarina i było jak uważam również ~~bx~~ bardzo twórcze, komunikuję, że przekazałem jego najważniejsze wyniki na posiedzeniu Środowiska w dn. 7 b.m.

Zgadza się całkowicie, że sprawę oprowocowania kart winny zająć się "siły" fachowe. Odbyłem na ten temat rozmowę z Panią Rożenkranz wspominając o konieczności odbycia przeszkolenia w Toruniu na co się z przyjemnością zgodziła. Obecnie jest jednakże jeszcze słaba po przebytej chorobie i w końcu lutego będzie mogła przyjechać po uprzednim zawiadomieniu Torunia.

U nas odbywają się konferencję i narady na temat uczczenia uroczystości A.K. bieżącego roku w tym i "Burzy". Przypadł mi w udziale referat n.t. Pomorza, który wraz z innymi będzie wygłoszony w sali Rady m. Sopotu.

Do pozostawionych fotografii mojej Mamy i Siostry przesyłam w załączeniu / aby nadać tym sprawom w pełni formalny charakter / ksero " oświadczenia świadka "" dotyczący mojej Mamy, dla kartoteki Archiwum.

Brała przecież udział w walkach V-Polskiej Syberyj-
skiej Dywizji w latach dwudziestych - otrzymała
za nie Krzyż Niepodległości. W Bydgoszczy była
prez^ęską koła PWK, wizytowała obozy w Garczynie,
✓ wychowywała Helenę Derucką Szajkowska, Marię
✓ Białą, i wiele innych późniejszych zasłużonych
bojowniczek pomorskiego WSK i sama prowadziła punkt
poczty i melinę na Pradach, gdzie była stacja i ma-
gazynek - mieliśmy granaty i broń krótka. Miała Krzyż
Komendancki PWK / który mam w domu / odznakę 62 pn
w Bydgoszczy i.t.p.

Jan Sznajder wspominał o niej w swych pamiętni-
kach / nieopublikowanych / i sam zgłosił inicjatywę
opracowania "oświadczenia świadka".

Może w ten sposób ta wspaniała patrijotka i nie-
straszona bojowniczka o Polskę doczeka się chociaż
jakiejś wzmianki w publikacjach Biblioteki Funda-
cji Archiwum Pomorskiej A.K.

Martwimy się zdrowiem naszego drogiego Arcybis-
kupa dr Gocłowskiego. Przebywał tydzień w klinice
mówiono, że była to grypa, ale nadal nie jest w pełni
zdrowy, są różne domysły. Tak jest obecnie nam tu-
taj potrzeby, tak jak również my jemu.

Zasýlam najlepsze pozdrowienia i
ucałowania rzeczek

Kuba

1/2. Dokumenty dotyczące relatora: Krzyżanowski
Ludmiły.

1. Oświadczenie świadka Jany Szwejdra

z 30.01.1994r., kserokop. oryg.; wraz
z leg. J. Szwejdra - nr 106167 Urzędu do Spraw
Kombatantów i Osob Depresjonowanych,
kserokop. oryg.

lk. 2 s. 1-3

Mgr.inż. Jan Sznajder " Dab-Jas "

Tułowice, 1

Tułowice

dnia 30.01. 1994

pow. Niemodlin woj.Opolskie

imię, nazwisko, pseudonim i adres
składającego oświadczenie
(dla mężatek nazwisko panieńskie)

OŚWIADCZENIE ŚWIADKA

Ja, uczestnik (czka) — (wymienić formację, ugrupowanie, jednostkę, nazwę obozu, więzienia itp. — od — do) 62 pp. / 15 DP — Armii Pomorze / ZWZ Armia Krajowa "Pałuki" — Okręg Pomorski " Pomnik " od 1939 do 1945 r.

świadomy odpowiedzialności za prawdziwość podanych niżej przeze mnie faktów, legitymujący (a) się dowodem osobistym (innym dokumentem), seria i numer WL 186781 wyd. 9.07.1962 KPMO wystawionym dnia przez KPMO Niemodlin

oświadczam, że Ob. Ludmiła Krzyżanowska z d. Herynowska wytk (córka) Kajetana urodz. dnia 15 kwietnia 1890 r. w Dzwinińsku woj. Wileńskie

jest mi znany (a) osobiście jako uczestnik (czka) — wymienić formację, ugrupowanie, jednostkę, nazwę obozu, więzienia itp. oraz okoliczności, z jakimi świadek zetknął się z otrzymującym (cą) oświadczenie i czasokres od — do) Ludmiła Krzyżanowska była znaną działaczką społeczną w Bydgoszczy aktywnie działającą w organizacji Przystosowania Wojskowego Kobiet / PWK / jako prezeska koła bydgoskiego w latach trzydziestych. Osobiście zetknąłem się z nią w jesieni 1944 r., gdy już jako członek ZWZ A.K. Okręgu Pomorskiego w Inspektoracie Bydgoszcz działała w ramach łączności kierując meliną i skrzynką podrzutu poczty w Bydgoszczy przy ul. Leszczyna 17 / Bromberg Waldweg 17 / na Jarach.

W zajmowanej przez nią wraz z jej synem Maciejem i bratem Władysławem Młodeckim / zamordowanym w Sztutthofie w grudniu 1944 r. / domku była i = chowywana krótkofalowa stacja radiowa. Wyżej wymieniony (a) posiadał (a) pseudonimy (y) " Luda " Hala "

stopień wojskowy szers. pełnił funkcję szef meliny A.K. oraz brał udział w następującej działalności zaliczonej do uprawnień kombatanckich (wymienić jej rodzaje,

miejscowości, czasokresy itp.) Ludmiła Krzyżanowska zajmowała się melinowaniem stacji radiowej, która otrzymałem jako d-ca oddziału partyzanckiego A.K. Jedliny w Borach Tucholskich od zwiadowcy W.P. Antoniego Jeglińskiego.

Po przetransportowaniu stacji do Bydgoszczy została ona na pewien czas umieszczona w mieszkaniu / chacie / Ludmiły Krzyżanowskiej skąd rozpoczęła pracę w jesieni 1944 r. Stację obsługiwał łączniowcy z okręgu i podokręgu Pomorskiej A.K.: Leszek Błaży "Jakub", Kazimierz Jankowski "León", Maciej Krzyżanowski "Kuba".

Wyżej wymieniony był represjonowany (a): wymienić jej rodzaje, miejscowości, czasookres, organy represjonujące (nazwę), z jakich powodów itp. przedwojenne, międzykrajowe, Bydgoszcz ul. Toruńska nr 272, złożone z 8 sypialni, pozostało w czasie Kampanii Wrzesień w 1939 zostało zrabowane i przejęte przez Niemców. Po powrocie z wojny zamieszaniu na Bielawkach w Bydgoszczy ul. Litewska u rodziny p. Kazimierz Zachara, w maju 1940 cała rodzina została przez SS wywiezioną do prowizorycznego obozu w Bydgoszczy na Szwedcerowie, skąd udało się zbiec i w późniejszym okresie zamieszkać w Bydgoszczy na Pradach / Leszczyna 17 /

Jeśli świadek jest członkiem organizacji kombatanckiej powinien podać jej nazwę, wpis numer legitymacji członkowskiej, datę jej wydania, przez kogo, zaświadczenie o uprawnieniach kombatanatów i osób represjonowanych, zaświadczenie Nr. 106167, wydane z upoważnienia Kierownictwa Urzędu d/s. Kombatanatów i Osób Represjonowanych, dnia 25 maja 1993 roku.

Czy świadek posiada uprawnienia kombatanckie; podać kiedy i przez kogo przyznane, nr legitymacji (zaświadczenia), datę wydania Decyzja 6059 z dnia 6 maja 1993 roku - Kierownika Urzędu do Spraw Kombatanatów i Osób Represjonowanych, na podstawie art 1 ust. 2 pkt 1 oraz ust. 2 pkt 3, w związku z art. 25 ust. 3 oraz art. 27 ust. z dnia 24 stycznia 1991 r./Dz.U. Nr 75, poz. 75 z późn. zm./.

/-/Mgr inż. Jan-Władysław Sznajder

Własnoręczny podpis

b.d-ca oddz. part. AK "Jedliny-102"

Swiatowy Związek Żołnierzy
ARMII KRAJOWEJ
Oddział w Opole

potwierdzam wiarygodność

podpisu świadka

Opinia organizacji kombatanckiej

Kolega Jan-Władysław Sznajder był żołnierzem września 1939 /Armia Pomorska/, a wcześniej od 31.12.1939 r. do 15.02.1945 r. był żołnierzem SZP-ZWZ-AK. W stopniu porucznika walczył na terenach: Janów Wlkp obw. Żnin; Bory Tucholskie; na stanowiskach: komendanta rejonu AK oraz d-cy oddziału partyzanckiego AK w Borach Tucholskich. Odznaczony Krzyżem VM, po wojnie deportowany przez NKWD do ZSRR - Zach. Syberia i Ural.

Swiatowy Związek Żołnierzy
ARMII KRAJOWEJ
Oddział w Opole

potwierdzam wiarygodność
imię i nazwisko, funkcja

Opole, dnia 27 stycznia 1994 roku

.....
miejscowość, data

ZAŚWIADCZENIE

Nr 106167

SZNAJDER

Nazwisko

Jan

Imiona

28.05.1919 Wągrowiec

Data i miejsce urodzenia

podpis posiadacza zaświadczenia

URZĄD DO SPRAW KOMBATANTÓW
I OSÓB REPRESJONOWANYCH

Niniejsze zaświadczenie uprawnia do ulg i świadczeń określonych w ustawie z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz.U. nr 17, poz. 75 z późniejszymi zmianami).

29.05.1993r.

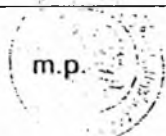
Data

Podpis

RODZAJE I OKRESY
ZALICZANE DO UPRAWNIEN
USTAWOWYCH

Okresy		Wyszczególnienie	Przepis ustawy
od	do		
<i>09.1939</i>	<i>09.1939</i>	<i>Wojna obronna 1939</i>	<i>1.2.1.</i>
<i>05.1940</i>	<i>02.1945</i>	<i>ZWZ- Armia Krajowa</i>	<i>1.2.3.</i>
Łącznie:		lat <i>4</i> miesięcy <i>11</i>	
Zmiana:		lat <i>2</i> miesięcy <i>z uwzględnieniem</i>	

podpis

Pełnomocnik w tym zakresie

Adres zamieszkania

*49-130 TUŁOWICE
ul. Kościuszki 1 m. 5*

28.05.1993r. z uwzględnieniem
09.1939-04.1945
PREZES
Zarządu Oddziału
Mieczysław Kondera

II. Materiały uzupełniające relację: Kryżanowski,
Ludmiła:

1. Rojewska A., Kryżanowska Ludmiła Ludwika,
[w:] „S.B.K.P. 1939-1945”, pod red. Elżbiety Skerskiej,
Toruń 2004, cz. 6, s. 97-99.

k.3 s. 1-3

w 1943, łączniczka

cki J., Sznajder J. W.,
..., s. 146; *Wspomnie-*

Elzbieta Skerska

dwiga" (1910–1994),
VZ–AK Insp. Toruń.
skim (obecnie Ukrai-
zycielami. Ukończyła
iwersytecie w Pozna-
ła pracę w toruńskich
zy Szpitalu Miejskim.
atownictwa sanitarne-

aptece „Pod Orłem”
cielem był członek SS
w lutym–marcu 1940
Rady Naczelnej TOW
i służbę sanitarną Insp.
ami byli: Wanda Błęń-
ego w Toruniu, Maria
Franciszek Nather ps.
K w Toruniu. Jej głów-
atrunkowych dla więź-
cjach organizowanych
sprzęt i leki dla szpitala
kwirowało gestapo po
wszystko magazynował
Szpitala Miejskiego
organizowała pomoc dla
a broń, rozdelała prasę
mieszkańcom kmdt. obw.
na narkotyki, potrzebne
obozu przesiedleńczego
lskich.

ptekach do przejścia na
ostała pochowana.
rzyżem Armii Krajowej.

APAK, T.: Kordylewska Z., Kryszczyńska J., Paszkowska A.; *AK na Pomorzu...*, s. 40; *Sl. konsp. pom...*, cz. 2, s. 115, 126; cz. 4, s. 27, 78; Zawacka E., *Polki toruńskie w konspiracji wojskowej podczas ostatniej wojny*, *Rocznik Toruński*, R. 16, 1983, s. 57, 58, 82.

Krzysztof Kaczmarek

Krzyżanowska Ludmiła Ludwika z d. Herynowska ps. „Hala”, „Luda” (1890–1966), kwatermistrzka, Insp. WSK–AK Bydgoszcz.

Urodzona 15 IV 1890 w Dźwińsku na Wileńszczyźnie w rodzinie ziemiańskiej Kajetana i Marii z d. Kirkiłło Stacewicz. Ojciec powstaniec styczniowy, w okresie międzywojennym zwolennik Józefa Piłsudskiego, działał na Witebszczyźnie. Matka była muzykologiem i pianistką. L.K. ukończyła polską pensję im. Włodkówny w Rydze. Wraz z mężem Wawrzyńcem Krzyżanowskim działała w korporacji Welecja. Prowadziła konspiracyjnie kursy j. polskiego oraz historii Polski. Gdy za antycarską działalność, a także za zlikwidowanie konfidenta mąż został skazany na twierdzę i zesłany na Sybir, wyjechała wraz z nim. W czasie wojny domowej w Rosji została przydzielona do służby sanitarnej w dywizji Legionów Polskich na Syberii, nazwanym 5. Polską Dywizją Syberyjską, przy której organizacji brał udział płk Wawrzyńiec Krzyżanowski. Walczyła z oddz. ACz, przechodząc się na wschód do Charbina, gdzie działał Polski Komitet Narodowy oraz emisariusze gen. Józefa Hallera. Po rozbiciu Dywizji z narażeniem życia organizowała ucieczkę skazanym. W wyniku wymiany jeńców rodzina Krzyżanowskich powróciła do Polski. Początkowo zamieszkała w Czersku, gdzie w 1922 Kacper Krzyżanowski (teść) budował kolej. Od 1923 do 1966 mieszkała w Bydgoszczy. W okresie międzywojennym aktywnie działała społecznie w Towarzystwie Niesienia Pomocy Ofiarom Wojny, w Kole Sybiraków, Towarzystwie Rozwoju Ziemi Wschodnich (prezeska). W latach trzydziestych XX w. organizowała wystawy przemysłu ludowego Wileńszczyzny, Polesia i Huculszczyzny, propagując współpracę gospodarczą Pomorza i Poznańskiego z Kresami Wschodnimi. Od 1930 przez dwie kadencje pełniła funkcję prezeski bydgoskiego Koła Organizacji Przeposobienia Wojskowego Kobiet do Obrony Kraju, prowadziła szkolenia sanitarne, kursy szoferskie i obrony przeciwlotniczej. Według relacji wizytowała obozy szkoleniowe PWK w Garczynie k. Kościerzyny i Istebnej.

Bojewska A., *Krzyżanowska Ludmiła*
[W:] „SB. K.P. 1938-1945”, pod red. Elżbiety Skerskiej
Toruń 2004, cz. 6, s. 87-88

2

Dnia 3 IX 1939 w obawie przed represjami V kolumny na krótko opuściła Bydgoszcz wraz z wycofującym się wojskiem. Po powrocie jesienią 1939 zamieszkała na Bielawkach przy ul. Litewskiej. Z poprzedniego mieszkania przy ul. Toruńskiej 272 została wysiedlona przez Niemców. W maju 1940 ponownie została wysiedlona przez SS (w ciągu 5 min) do szopy na Szwederowie. Potem mieszkała na Miedzyniu (dzielnica Bydgoszczy) przy ul. Leszczyna 17. Brak informacji o początkach pracy konspiracyjnej. Przypuszczalnie do konspiracji została wprowadzona i zaprzysiężona przez Leszka Białego ps. „Jakub”, „Radius”, szefa łączności Insp. AK Bydgoszcz, potem szefa łączności Okr. AK Pomorze. Pod ps. „Hala”, „Luda” rozpoczęła działalność konspiracyjną, kierując meliną i skrzynką podrzutu poczty w domu przy ul. Leszczyna 17. Od 1943 mieściła się tu komórka legalizacyjna. Ścisłe współpracowała z Marią Białą ps. „Magda”, która dostarczała do jej meliny materiały opatrunkowe dla potrzeb oddz. part. AK. Składowane były tu również materiały wybuchowe, w szczególności granaty przewożone drogą kurierską, m.in. przez M. Krzyżanowskiego ps. „Kuba” (syna), do grup part. w Borach Tucholskich. Jesienią 1944 zajmowała się melinowaniem krótkofalowej stacji radiowo-nadawczej, uruchomionej dla łączności z OP „Jedliny” w Borach Tucholskich. Posiadając odpowiednie umiejętności nabyte podczas pięcioletniej służby w Syberyjskiej Dywizji, prowadziła z Władysławem Młodeckim dokładną obserwację mającą na celu uchronienie stacji przed wykryciem przez pelengatory, podczas obsługiwania jej przez L. Białego, Kazimierza Jankowskiego ps. „Leon” i M. Krzyżanowskiego.

W końcu stycznia 1945 zamieszkała przy ul. Łokietka 4 i tr. została wdową. Od 1962 mieszkała w Sopocie. Zmarła 6 VI 1966. Spoczywa na cmentarzu rzymskokatolickim w Sopocie.

Odnaczona m.in.: Krzyżem i Medalem Niepodległości, Odznaką Krzyża Maltańskiego 62 pp, Złotym Krzyżem Zasługi.

Ze związku małżeńskiego z W. Krzyżanowskim miała pięcioro dzieci. Dwóch małych synów (Kazimierz i Leszek) utraciła na Syberii. Syn Olgierd, ppor. artylerii 15 pól w Bydgoszczy, uczestnik II wojny światowej, jeniec Oflagu IIC w Waldenbergu, zmarł krótko po wojnie. Córka Halina, członkini PWK, współdziałała z matką w pracach społecznych. W pracy konspiracyjnej najściślej była związana z najmłodszym synem (mieszkającym z nią) Maciejem Tadeuszem ps. „Kuba”, m.in. szefem łączności Insp. AK Bydgoszcz i Podokr. Północnego z oddz. part. AK w Borach Tucholskich. W melinie prowadzonej przez matkę wypełniał zadania komórki legalizacyjnej. Poddawał obróbce laboratoryjnej zdjęcia map strategicznych, fotografie do fałszywych dowodów dla ukrywających się członków AK, obsługiwał polową stację nadawczą dla łączności z oddz. part. w Borach Tucholskich. Przewoził tam również broń.

Młodecki Władysław (wuj), por. 5. Syberyjskiej Dywizji, kierownik Publicznej Szkoły Powszechnej na Zimnych Wodach w Bydgoszczy, zamordowany w grudniu 1944 w obozie koncentracyjnym Stutthof.

3

APAK, T.: Biały L., Jagielska I., Krzyżanowska L., Krzyżanowski M. T., Sznajder J.; Jasnowski T., *Grudziądzki Inspektorat Armii Krajowej*, w: *AK na Pomorzu...*, s. 26; Krzyżanowski M. T., *Wspomnienia żołnierza Armii Krajowej Okręgu Pomorskiego „Pomnik”*, Gdańsk 1995, s. 9, 22–23, 47, 62; tenże, *Wspomnienia żołnierza pomorskiego Okręgu Armii Krajowej (lata wojny i okupacji)*, Toruń 2002, s. 13, 46; *Wspomnienia...*, s. 170; Zawacka E., *Czekając na rozkaz*, Lublin 1992, s. 269.

Anna Rojewska

Kurczewska Helena ps. „Benia” (1902–1981), członkini Kujawskiego Związku Polityczno-Literackiego (KZPL).

Urodzona 2 II 1902 we wsi Wólne pow. nieszwawski w wielodzietnej rodzinie Albina i Stanisławy z d. Strzeleckiej, właścicieli niewielkiego gospodarstwa rolnego. Trudne warunki materialne sprawiły, iż wychowywała się u Małgorzaty Wojdyłło w Wólnem (siostry matki). Po ukończeniu w Nieszawie czterech klas szkoły powszechnej pracowała u Wojdyłłów. Pod koniec lat dwudziestych otrzymała od nich na własność 0,66 ha ziemi i mieszkanie. Do 1936 utrzymywała z uprawy tej działki i pracy najemnej u zamożniejszych rolników także owdowiałą matkę. Potem pracowała w pralni chemicznej, będącej własnością Jadwigi Nowickiej (z d. Wojdyłło – kuzynki), mieszczącej się przy ul. Zduńskiej 2 we Włocławku.

Na początku września 1939 powróciła do Wólnego i mieszkała z Wojdyłłami do czasu aresztowania w lutym 1941. Do konspiracji wprowadziła ją Henryka Wojdyłło ps. „Halszka”, „Chrzanowska” w maju 1940, kierująca gr. „E”, kolportującą konspiracyjną prasę KZPL. Zaprzysiężona przez Janinę Lech ps. „Eni”, otrzymała zadanie kolportażu prasy konspiracyjnej w Wólnem, Nieszawie, Wagańcu i Ciechocinku. W tym zakresie ściśle współdziałała z Zenobią Góralską ps. „Genia”, Wandą Wojdyłło ps. „Stenia”, Kazimierą Rucińską ps. „Odważna”. W czasie pobytu u J. Nowackiej ps. „Drzymała”, kierowniczkii pralni Niemca Kerkila, zabierała stamtąd czasowo ukryty powielacz, przenosząc go w wyznaczone i umówione miejsce. Na powielaczu tym odbijano gazetkę pt. „Ogniwo”. Utrzymywała także na terenie miasta łączność między członkami KZPL, także siostrą Teresą (zam. Hetel). Za ich pośrednictwem gazetki docierały również do Skępego, do Władysława Kurczewskiego (brata). Aresztowana 2 II 1941 w m. Wólne, została przewieziona do siedziby gestapo we Włocławku. Podczas brutalnego i intensywnego śledztwa nie wydała nikogo. Zmyliła prowa-

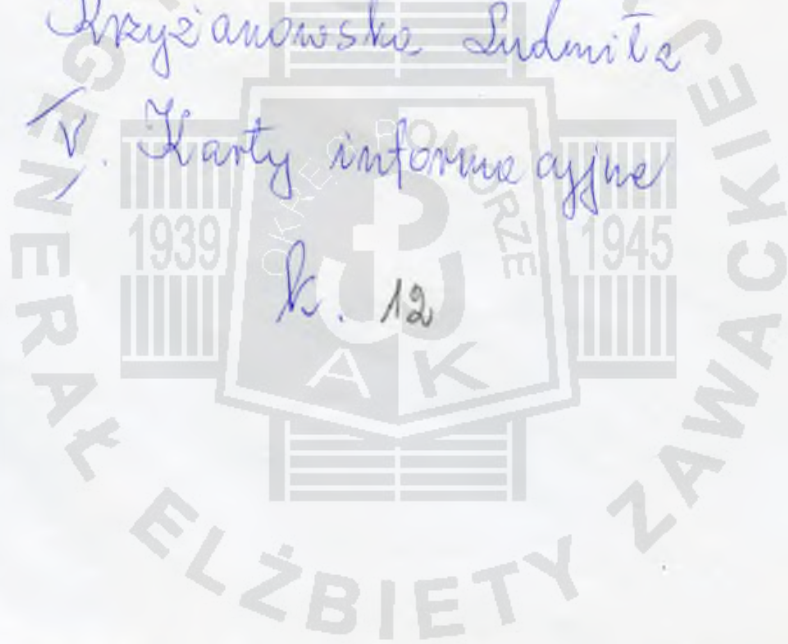
T. K.: 543/543 Pom.

Bydgoszcz

Przeziątkowo, Ludmiła

1. Karty informacyjne

k. 12

Thyś am w ska Sudmita

Bydgoszcz 1

22. IX 1988

Ref. 543/Pam

Bydgoszcz
1944

Rozyżanowski ...

list M. Rozyżanowskiego „Kuby” X 82

„Matka moja była w 1933 r. Przerobką sup. Płk w Bydgoszczy
moje za sobą przyniosła kartę pracy niepodległościowej
w Wilnie, Rydze i potem na Syberii w V Państwowej Syberyjskiej
Dywizji - była odznaczona Krzyżem Niepodległości
Złoty odznak Komendanta Płk, Rozjem 62 pp wraz m.

W czasie okupacji pomagała mi w pracy konspiracyjnej
op. dyktowała i czasem nuchomama stała niedawno
wraz matką moją i przewodniczącą miłą
na jarach

Rel. 543/92

3

Krzyżanowska /pseud. „Ludwina”/
^{int.} listu M. Krzyżanowskiego z dn. 12.03.1983/
z 18.10.1982.
Była zaprzysiężona. Prowadziła melinę na
Janach / Leszczyna 17) w Bydgoszczy. Tamże
lutem 1944 r. została zamalowana na
strefie nadawczej „Ludwina” metkiewicz-
ta / z rozgłoszenia) opis obstrugi stacji
umożliwiającej jej uruchomienie.
W latach 1934/36 była prezesem PWR
w Bydgoszczy.

4
w 1933 r. była przesłanką organ. P.W.K. do
Obrony Kraju w Bydgoszczy.

- W liście MK z dn. 18. 10. 82. wzmianka
o pracy niepodległościowej w Wilnie, Rydze
i na Syberii.

S43/P

AK
Bydgoszcz
8 WR 5

++
6.VI.66

Krzyżanowska Ludmiła Ludwika
ojciec Kojalan matka Maria
ur. 15.IV.1879, Dzwinsk woj. Wileńska

Wypis z akt „Kroniki”

1. 543/P
 2. 6. VI 1866
 ++

3. Aki
 Bydgoszcz
 7 W 1866
 6

4. Krzyżanowska
 Ludmiła Ludwika

5.

6. - - -

7. MORZC
 1939

8. Kajetan Maria 9. wr. 15. IV 1889, Dźwinsk
 u. Wilsislic

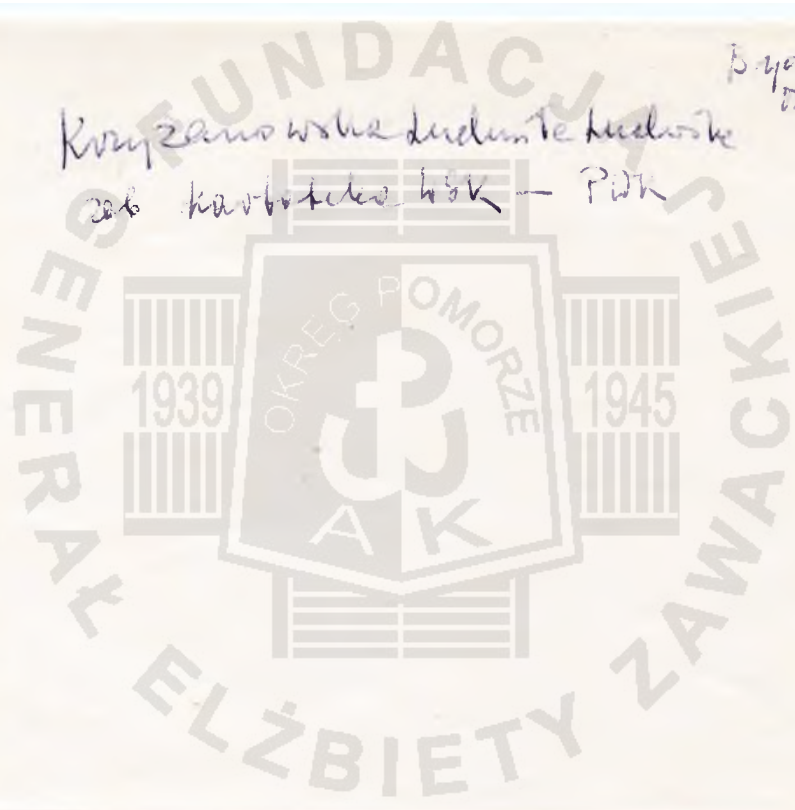
10.

11.

12. Wypis z oikt "Komisji"

Kryżanowska dzielnica mieszkalna
zab. karbowatek WSK - PWH

Bydgoszcz
Dzielnica 7

2794

++

T-K 543

Bydgoszcz
Podokrę
A.K. 8

Ludmiła Ludwika Krzyżanowska z d. Herynowska ps "Hala" Luda'
ur. 15.04.1890 w Dzwińsku woj. Wileńskie zm. 6.06.1966 w
Sopocie. Wywieziona wraz mężem Wawrzyńcem za dział. niepod.
na Sybir w 1919/20 r. szef sanitarny w V Polskiej Syber-
yjskiej Dywizji. Od 1922 w Kraju działa społecznie, w
1930 r. prezeska koła w Bydgoszczy OPKdOK / PWK / , przez
dwie kadencje. W latach 1943-1945 szef Plac. / meliny /
Bydgoszcz-Miedzyń ul. Leszczyna 17 / Waldweg 17 / przecho-
wującej amunicję, sprzęt medyczny i radiowy. W 1944 pra-
cuje przy obstawie stacji nadawczej łączności Podokr. z
part. A.K. w Borach Tucholskich. inf. przekazał Jan Sznaj-
der ps. Jaś-Dąb- Oświadczenie świadka z dn. 30.01
1994. Zasłużeni Pomorzanie w latach II Wojny Światowej
Wyd. Ossolineum 1984 s.26

J.S.

BYDGOSZCZ
AK 9

KRZYŻANOWSKA LUDWIKA

„LUDA”, „LUDWINA”

Łódź. APAK, INSP. BYDG. J.: KRZYŻANOWSKI M.

Bydgoszcz¹⁰
Inspektorat
A.K.

Ludmiła Ludwika Krzyżanowska z d. Herynowska ps. Luda
ur. 15.04.1890 r w Dzwińsku-Wileńszczyzna zm. 6.06.1966 r
w Sopocie. W 1914 r wywieziona wraz z mężem Wawrzyńcem na
Syberię w 1920r szef sanitarny V Polskiej Syberyjskiej
Dywizji w walce z Armią Czerwoną pod m. Tajgą. W 1933-35 r
Przewodnicząca Koła Przynsposobienia Wojskowego Kobiet w
Bydgoszczy / fot. w załącz./ W latach 1942-1945 zaprzysię-
żna ps. Luda przez d-ce Inspektoratu A.K. Bydgoszcz " Pawła
kpt. Alojzego Suszkę. Szef meliny / amunicji, sprzętu me-
dycznego i radiostacji / Bydgoszcz ul. Leszczyna 17 / Walc-
weg 17 / - informację przekazał : Jan Sznajder "Dąb" -
Jedliny -102 - (A.K. -maszynopis-Tuchola styczeń -
1989 str. 17, oraz Maciej Krzyżanowski " Kuba " -Pomera-
nia Nr 11 - 1989 r- Kurierzy A.K. str.23

M.K.

zob zdjęcie

5.21.1.1.

Pomocze

Rel. 151/I ^{R. 543} Bydgoszcz

WSK-PIK

ZWZ-AK ¹¹

†† Krzyżanowski Leucida Leucica

zd. Herynowska

rodzice: Kojetka i Maria zd. Kirkisto - Stacek

ur. 15. IV. 1889 Gzwinisk

zm. 6. VI. 1966 r. Sopot

rodzice: relacje syna prof. Macieja Kuybisonowicza

ur. 151/I Bydgoszcz z dn. 14.3.1978 r. ps. "Kuba"

W 1906 r. maturę w Rydze. W okresie studiów (2 rok medycyny)
w 1908 r. wraz z innymi zawiązał na Syberii na wielką partię kon-
spiracyjną w polsku korporację Łohy i Estonia "Wobocze"
i "Polonia"

verte M. Bydgoszcz

Mał. Sylwester działał jako siostra miłosierdzia w P.O.W.
w Komitecie pomocy polskim zesłancom i jeńcom wojen.
Mał. mł. 1921/22 wkręcają do kraju; zamieszkuje w Bydgoszczy
Tu działa w Org. miłosierdzia pomocy ofiarom wojny, potem
w Org. Kraj. Kobiety do Obrony Kraju (OKK) od 1933 r.
prowadziła kółka lokalnego do wojny. Jest też prezenterką Tow.
Rozwoju Ziemi Wschodnich. Aktywizuje "Przemysł Ludowy"
W czasie okupacji najpierw mieszka w Bydgoszczy pod Kutno,
w 1940 wkręca do Bydgoszczy, zamieszkuje w "Przedal"
w chałcie pod lasem ul. Deszczowa. W 1942 r. instaluje w
tamtym laboratorium fotograf. okresowo staje red. org.
Jest synem Hieronima Kubś "kontakt z partyzantką "Dama"
Była: Syn pełni funkcji d. w. Guberni. Józef K. Bydgoszcz-
"Dama" Tucholskie. Jest też melnik, broni, amunicji,
środków opatrunkowych. W 1945 r. - pielęgniarka
dla żołnierzy polsk. i radziackich.

BYDGOSZCZ

Zwz AK

12

KRZYŻANOWSKA LUDMILA ps. "LUDWINA"

Mother of Maciej Krzyżanowski ps. "Kuba".
Była bardzo związana z Bydgoszczą, obywatelką,
Spółczynią. Do 1936r. była prezeską Związku
Kobiet w Bydgoszczy, a potem prezeską Towarzystwa
Kobiet w Bydgoszczy. W czasie okupacji pomagała
sprawie Macieja, w pracy kulturalnej i prowadziła
sekcję w Bydgoszczy.

KKP/1994/

Str.: APAX, 11-50 [sekcja M. Krzyżanowskiej]

Mrzyżanowska Sudmilita

ZESKANOWANE

Zakład Produkcyjny w Legnicy
TECZKA DO AKT
SWW 1824-331 ZN-96/1

